

המהפכה החוקתית של התורה

לא הכול שפוט

אחרי מיפוי קצר של ארבע השאלות המרכזיות, אנו צוללים יותר לעומקן של סוגיות כדי להבין מה מונח על הפרק.

הנושא הראשון שאנו עוסקים בו הוא תפקידם של חכמי ישראל במשטר הרצוי. יש היום גומלין בין רבנים לפוליטיקאים, אמור הרב רכניץ. "בעולם החרדי יש הסדרה של היחסים הללו - אך היא לא ברורה תורתו. העולם החרדי בנוי לפי שיטת 'דעת תורה', כלומר דגם של כפיפות המוקד הפוליטי למוקד התורני. לדגם הזה אין בסיס בהלכה.

"בהלכה, למלך יש עצמאות. הוא אמנם כפוף לתורה, אך יש לו מרחב שיקול דעת רחב מאוד, והתחומים החשובים לחיינו - ביטחון וכלכלה - נתונים לשיקול דעתו, אלא ששיקול דעתו אמור להיות מושפע מהתורה".

הגישה החרדית יכולה לענות שרבי שכדי שמלך ידע מה התורה אומרת, הוא הולך לשמוע מגדולי הדור.

"הר"ן, הגב"ב והרב קוק כותבים שדרך שבה המלך ידע מה התורה היא אומרת היא פשוטה: שיפתח את התורה ויקרא בה. המלך יכול לשאול רב מה התורה אומרת בנושא מסוים, אבל כסוף שיקול הדעת כיצד ליישם את הדברים הוא שלו.

"המודל החרדי מתאים לקהילה דתית בתוך סביבה עוינת ולא לשלטון של מדינה. הם לא שואלים את רבותיהם מה להצביע במתווה הגזו או האם להפציץ באיראן, אלא רק את התורני, כאשר סמכותה - כמו במדינת ישראל - היא מפורשת. הממדין את היחסים בין הרבנים לבחרי הציבור. במגזר הציבורי-דתי אין מודל, מתנהלים מאירוע לאירוע".

כאן מגיע השינוי המרכזי שאמור להתחולל במדינת ההלכה. מבין שלוש הרשויות, הרשות שבה מתמקדת המהפכה היא הרשות השופטת. הרשות השופטת היא המוקד התורני, כאשר סמכותה - כמו במדינת ישראל - היא מפורשת. החוק, ובני ישראל ישבו בדיון וישפטו לפי חוקי התורה וחוקי הכנסת המשלימים אותם. במדינת ההלכה, בית המשפט העליון הופך לסנהדרין, וכפי שאפשר יהיה לענות לרבני' על חוק ששותר חוקי יסוד, כך אפשר יהיה לענות לסנהדרין נגד חוק של הכנסת שישותר את חוקי התורה.

התפקיד המרכזי של חכמי ישראל במדינת ההלכה הוא פרשנות החוק. הם בית המשפט המפקד ממוסד דתי, מסביר הרב רכניץ. "זה גם מסביר את ההתנגדות האדירה שיש בתוך עולם התורה לבית המשפט הישראלי". הרב רכניץ מסביר כי חכמי ישראל אמורים לשפוט על פי החוק, ולא לנהל את המדינה. למלך, ולמדינת ישראל היא בעלת סמכויות המלך, יש סמכות אוטונומית ושיקול דעת להכריע בסוגיות ביטחוניות וכלכליות. לרב מותר לומר שבנחירי הציבור טובים, אך הוא לא יכול לומר שהם עוברים על חוק, מכיוון שאלו נושאים בלתי שפוטים, כלומר, מותר למדינה לעשות שטויות.

"יש כמובן סוגיות שאפשר להתווכח עליהן - למשל, האם נכיה שפטי או ישראל או ישראל נחשבת עונות חוקית או מלך בלתי חוקי. זהו דיון הלכתי. אבל אם ניקח בדוגמה את טורו העיפויניזם - אין עמדה הלכתית שקובעת אם לצאת למבצע ארוך בעזה או להסתפק בטובתה מוגבלת, ולכן הרבנים השופטים לא יתערבו".

אבל אפשר יהיה לענות לסנהדרין על החלטות כאלו?
אפשר לענות, אבל הסנהדרין אמורה להיות זאת על הקף ולקבוע שזה לא שפוט. בשונה ממה שאהרן ברק אמר, לא הכול שפוט".

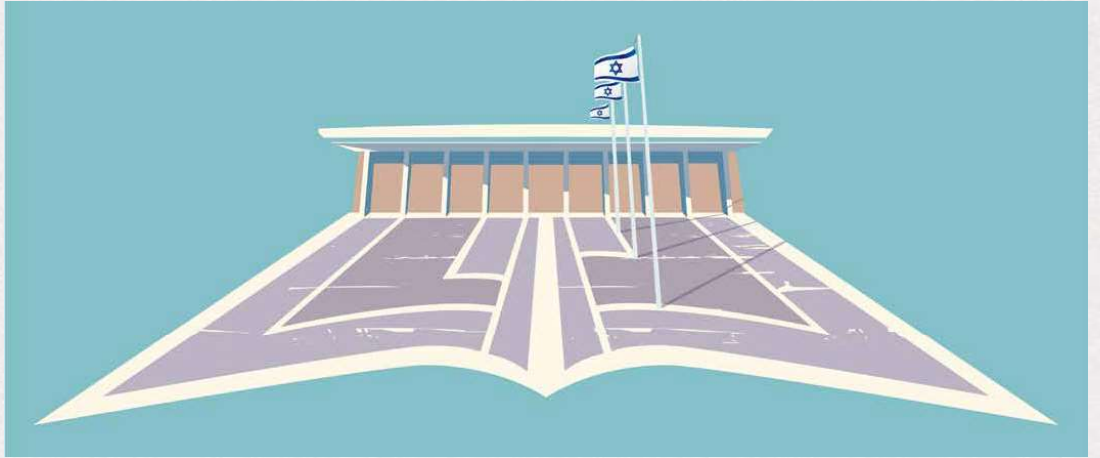
נראה שמשנתו האקטיביסטית של אהרן ברק דווקא מקדמת אותנו רעיונית למדינת הלכה - המשמשה שאסור לחוקים לסתור חוקי יסוד או עקרונות-על, מתאימה למדינה שבה אסור לחוקים לסתור את חוקי התורה.
"זו נקודה חשובה. אכן יוצא שביט המשפט העליון הפך את עצמו בשנים האחרונות לבית דין דתי, מכיוון שיש לו מקור סמכות שאינו הכנסת - ערכי האדם הנאור, ערכי היסוד של הישיבה וכו'. גם הסנהדרין לא פועלת מכוח העם או המלך, אלא מכוח התורה. ברם, הסנהדרין אמורה להיות הרבה יותר מורשת, מכיוון שהתורה לא חושבת שהכול שפוט.

"אם בית המשפט העליון היה בית דין דתי והיה מכריז על עצמו ככזה, זו הייתה התקדמות לעבר מדינת הלכה. אבל מכיוון שהוא לא בית דין דתי, התוצאה היא שהוא מוגבל בעיקרון שלטון החוק. שהוא עיקרון יהודי מובהק ולא כזה שאימצנו במחוק. כשביט המשפט העליון קובע שיש עקרונות ששם מחוקין לחוק, הוא פוגע קודם כול במעמדו, אבל גם במדינת ישראל".

הפיכת בית המשפט העליון לסנהדרין תחזיר גם את עונשי בית הדין?

"היום אין לנו סמכות כלל לדון לא הדין הפלילי ההלכתי, כי אין לנו סימיה. אך גם בונינים שבהם הייתה סמכות, היענישה הייתה מאוד מצומצמת, רק במקרים קיצוניים ומובהקים. יש למלך גם סמכות למנוע עונשים אלה שהוא מוגבל שעה. הוא מעבר לכך ישנה שאלה נוספת והוא כולל היענישה טוב ביותר - האם לכלוא אדם לרשע שנים זה עונש שהוא בהכרח ראוי יותר מאשר להכות אותו 39 מלקות ולשלוח אותו הביתה?".

הרב רכניץ מסביר שמדינת ההלכה לא מבטלת את כל המוקדמות המשפטיות הקיימים היום. "לפי ההלכה, באופן מעשי המשפט הפלילי אמור להתנהל על פי תקנות, ולכן אפשר לקבוע לבתי-הדין שהשיפוט הפלילי יעשה על פי חוקי

לכתוב ספר עם כותרת שאפילו דתיים זזים בגללה באי נוחות - "מדינת הלכה", ובפרט בעידן שהשיח על הדתה בשיאו - זה מעשה אמיץ לכל הדעות. כשהשדר מגיע מרב ממלכת שרחוק מכל מה שמזכיר תפיסות אלטרנטיביות, זה הופך להיות מאתגר במיוחד ■ הרב עזר רכניץ כתב ספר שמתיימר להתוות את המבנה של אותה מדינת הלכה שחלוקה חוששים ממנה, אבל בפועל מתפללים עליה ■ כיצד ייראה המבנה השלטוני במדינה כזו והאם זה אומר שלא תהיה כאן יותר דמוקרטיה, מה יהא על הפחד הגדול מכפייה דתית והיכן ימוקמו ערכי השוויון ■ וגם: כיצד דווקא בית המשפט העליון הישראלי הכין את התשתית להכפפת חוקי הכנסת למוסר עליון, שבבוא העת יבחר עם ישראל שהתורה תסמן אותו ■ "שנדע על מה אנחנו בכלל חולמים"

רוני אהרוני איר: נחמיה בועז

השאלה הראשונה שעולה כשמשוחחים עם רב שמחליט לכתוב ספר בנושא הפניץ של הקמת מדינת הלכה, היא מדוע הוא בחר לפתוח את תיבת המנדורה הזאת. "בנושאים הלכתיים אחרים ישנו עיסוק נרחב", מסביר הרב עזר רכניץ את המוטיבציה שהניעה אותו, "דווקא נושאים אלו, שכל כך עמוקים את הציבור, נשארו מיוממים".

הספר "מדינה כהלכה" מנסה לשרטט את מדינת ההלכה לפי האידיאל התורני, אך מסרב לתאר את המציאות המתאימה לכך כמציאות שבה הדבויני אכפת לי מרחמים על

ענן וחדו קרן מסתובבים ברחובות. הספר מתאר את מדינת ההלכה בצורה המתאימה לימינו, עוד לפני חידוש הנבואה ולפני שיגור זאב עם כבש. הדבר נותן נופך ריאליסטי לחלום בן אלפי שנים, וזה אולי מה שעתידי להלחין לא מעט מקוראיו. כשאני מבקש מהרב רכניץ להגדיר את המושג "מדינת הלכה", הוא נעזר בראשון שטבע מונח מדעי למשטר הישראלי - יוסף בן מתתיהו, הראשון שכנה אותה "תאוקרטיה". "כשלמדינת מדעי המדינה, בקושי היו אזכורים במודל הזה; זה נושא שכלל לא דנים בו", מספר הרב רכניץ. "פרופ' בנימין נויברגר מגדיר באחד מספריו תיאוקרטיה היא משטר שבו החוק הוא דת, המדינה נשלטת בידי כוחני הדת ויש בו דיכוי של כל עמדה אחרת. הוא מוסף שבפועל אין משטר כזה בימינו, אפילו איראן לא עומדת בדרישות המחמירות הללו. בעולם הממשי יש רק מודלים חלקיים על פי הגדרה זו".

חרף הניסיון להכניס את המשטר הישראלי הרצוי להגדרות מתחום מדעי המדינה, הרב רכניץ מדגיש את ייחודיותו של המשטר הזה: "השאלה שמטרידה אותנו היא איפה הקדוש ברוך הוא מתגלה בתוך המדינה, והתשובה היא - דרך החוק, שהוא חוק התורה. ההגדרה הזאת חשובה, כי היא מביעה הסתייגות מהיכולת לתת לבני אדם לייצג את ריבונות של עולם. המייצג האוטנטי היחיד שלו הוא התורה שנתן".

"ההגדרה של 'מדינת הלכה' היא שהעיוץ של המדינה הוא על פי החוק ההלכתי. זה לא סותר את האפשרות שהיא תהיה מדינה דמוקרטית, שבה השלטון יהיה בידי אנשי ציבור שאינם כוחני דת, וזה יכול להתגלות באופן דומה לאופן שבו אנו מתנהלים היום - מה שחשוב הוא שהחוק יהיה חוק התורה".

איראן זה לא כאן

הרב עזר רכניץ (45), למד בישיבת "הר עציון", ככולל ארץ חסדה וככולל הדיינות של מוספי ארץ בעמרה, שם סיים את לימודי הדיינות. לאחר מכן למד לתואר שני במדעי המדינה בבר אילן - לימודים שהאיצו את תהליך

"מבין שלוש הרשויות, הרשות שבה מתמקדת המהפכה היא הרשות השופטת. הרשות השופטת היא המוקד התורני, וסמכותה - כמו במדינת ישראל - היא פרשנות החוק. רבני ישראל ישבו בדיון וישפטו לפי חוקי התורה וחוקי הכנסת המשלימים אותם. במדינת ההלכה, בית המשפט העליון הופך לסנהדרין, וכפי שאפשר יהיה לענות לרבני' על חוק ששותר חוקי יסוד, כך אפשר יהיה לענות לסנהדרין נגד חוק של הכנסת שישותר את חוקי התורה"

- **מי שולט? חושבים שבמדינת ההלכה השלטון יינתן לרבנים, לכוהני הדת. אולם למען האמת, השלטון מתחלק לשני מוקדים: המוקד הדתי שמרכזו בית הדין שמפרש את חוקי התורה, והמוקד האזרחי שהוא הרשות המבצעת והמחוקקת - הכנסת והממשלה.**

- **מהו החוק? במדינת הלכה תהיה חקיקה אזרחית. בית הנבחרים יוכל לחוקק כל חוק, ואף יצטרך לחוקק חוקים בכל הנושאים שהתורה לא מתייחסת אליהם. ההבדל היחיד הוא שחוקי הכנסת לא יוכלו לסתור את חוקי התורה, שיהיו את החוקה של מדינת ההלכה. כמו שהיום חוק הכנסת לא יכול לסתור אחד מחוקי היסוד, כך במדינת ההלכה חוק הכנסת לא יוכל לסתור את התורה.**

- **מהות המשטר: ההנחה היא נכונה היא שמשטר יהודי אותנטי הוא בהכרח מלוכני. אולם כל פוסקי זמננו כתבו שבהיעדר צאצא ידוע לבית דוד, צריך לבחור במשטר דמוקרטי. הרב קוק הגדיל לומר שגם כשיפוע משיח צדקנו, עדיין נהיה ראויים למשטר דמוקרטי ולמלך בעל סמכויות מצומצמות מאוד.**

- **החירות האנושית מול האיל: זו כנראה השאלה המטרידה ביותר, גם את הדתיים, ותחתינה חוסה שאלת הכפייה הדתית.**

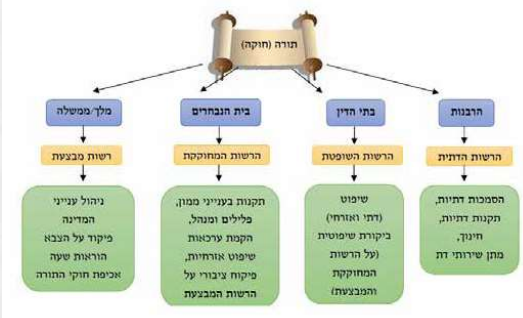
לדתיים קשה לקבל שהתורה היא חוק

כמו האפשרות לפרו את הכנסת כשיש תיקון פוליטי שמשפטי את המערכת. הוא יכול להיות עוד מוקד של בלמים ואיזונים במערכת הציבורית, בתקווה שישתמש בכוחו בתבונה. אבל אם לא – יהיו גורמים שיוכלו לבלום אותו ואף להחליפו.

המדינה במערכת משפט אזרחית. אפשר גם להקים ערכאה אזרחית לעתירות מנהליות – אבל בית המשפט העליון יהיה בית דין דתי.

"אהרן ברק הכפיף את כל מערכות המשפט – בתי דין לעבודה, בתי דין צבאיים, בתי דין רבניים וכ' – לבית המשפט העליון. כך גם מדינת ההלכה עתידה להתנהל, רק שנעמיד בקדקוד את בית הדין הדתי, ומתחתי יהיו גם בתי דין אזרחיים".

לפי הרב רכניץ, לא רק שיטת העקרונות העל-חוקתיים היא התקדמות, אלא בכלל המשפטיוציאה של החברה הישראלית: "מדינת ישראל היא ייחודית בעולם, בכך שהיא חוקמה יש מאין ולא בידי יושבי ארץ מסוימת שהגיעו לעצמאות. יש עמים רבים שהשתחררו ובכל זאת לא הצליחו להקים מדינות מסודרות. אני חושב שעם ישראל הצליח בשל העובדה שהוא הביא איתו מטען של תרבות פוליטית טובה מימי הקהילות היהודיות, שהיו מאורגנות פוליטית. גם המשפטיוציאה של מדינת ישראל היא מאוד יהודית; אצל יהודים המשפט הוא החיים. וכשאין להם משפט תורה, הם עושים את זה עם חוקי יסוד. אבל אלו היטלים שונים של אותה נטיית נפש".

"אהרן ברק הכפיף את כל מערכות המשפט – בתי הדין לעבודה, בתי דין צבאיים, בתי דין רבניים וכ' – לבית המשפט העליון. כך גם מדינת ההלכה עתידה להתנהל, רק שנעמיד בקדקוד את בית הדין הדתי, ומתחתי יהיו גם בתי דין אזרחיים".

בשבוע הבא יפתח הרב רכניץ פרויקט למימון המונים כדי להוציא את ספרו לאור. מי שמעוניין להשתתף בהוצאת הספר, מוזמן להשתתף בפרויקט, חפשו באתר "המונים" או באתר "דין תורה" את המילים: "מדינה כהלכה".

המשך בעמוד הבא

ישמע חכם ויוסיף לקח, ונבון תחבולות יקנה [משלי א', ה']

מלך המשיח ומלכת אנגליה

אחרי העיסוק במערכת המשפט, אנחנו מגיעים לשוחח על סגנון המשטר.

האם המדינה האידיאלית על פי התורה היא מדינה שהעומד בראשה הוא מלך מבית דוד ומנהל משטר מונרכי? "באופן אישי, השאלה הזאת הטרידה אותי מאוד", משיב הרב רכניץ. "האם משטר מלוכני הוא הדבר הכי טוב לעם וישראל? היה קשה לי לקבל את זה שבכל העולם משטר מלוכני הוא דגם רגוע שהולך בדרך כלל עם נחשלות ושחיתות, ובכל זאת לקוות שאלצנו זה יהיה אחרת. מה גם שהמשטר המלוכני בהיסטוריה הישראלית היה לא פעם מושחת."

"אני חושב שיש פה יסוד שאפילו להרבה אנשים דתיים קשה להשלים איתו: התורה היא חוק. חוק ממש. ובכל חוק יש יסוד של כפייה. התורה

היא לא תחביב, שכשמתחשק לך אתה עושה. ברם, אחרי עיון בסוגיה מסקנתי הייתה שהכפייה תהיה רק במישור הציבורי, שם יהיה אסור לאדם לעבור עבירות. לעומת זאת, המשטר לא אמור לרדוף אחרי אדם שיושב בביתו ומחליט לעבור עבירה בסתר"

"שמחתי מאוד לנלות, בעזרת הרב אורי שדקי, שהרב קוק כתב שהמלוכה יכולה להיות רחבה או מצומצמת, ושזה תלוי במעמדו של העם. הרב אומר דבר מהפכני: ככל שהעם ברמה גבוהה יותר, למלוכה יהיו סמכויות מצומצמות יותר. אנחנו בנינו זאת אינטואיטיבית: עמים שצריכים מלוכה אבסולוטית הם עמים ברמה נמוכה שצריכים שישלטו בהם ביד חזקה, לעומת זאת עמים ברמה גבוהה לא זקוקים לזה. ויצא, שאנחנו צריכים להתפלל שנהיה ראויים וממילא לא זקוקים למלך סמכותני. או אז יהיה לנו מלך לפי המודל האירופי בן ימינו – מלך שהוא ראש המדינה אבל לא אוהו בהנהגה השלטון".

אז מלך המשיח ישמש בתפקיד כמו מלכת אנגליה?
"אפשרות קבילה מבחינה הלכתית, והרב קוק אף אמר שמן הראוי שכן יהיה. החלום הגדול, אם כן, הוא לא על מלוכה אבסולוטית, ואפילו לא מלוכה קונסטיטוציונית, אלא על מלוכה מצומצמת שצליחה שלטון דמוקרטי הכפוף לחוקי התורה. זו, אגב, המטרה בהמקרה – שנדע על מה אנחנו בכלל הולמים".

אילו סמכויות יישאר למלך?
"יתכן שזה יהיה כסמכויותיו של נשיא מדינת ישראל, והוא ימלא תפקיד ייצוגי חשוב של מלך ישראל. אבל אפשר לדמיין עוד כמה סמכויות. מכיוון שיש חשש ממתן כוח בלתי-מוגבל לרשות מסוימת, הייתי רוצה שהמלך יהיה עוד מוקד כוח שיוכל לרסן את הרשויות האחרות, למשל במתן מענה לאורך הקטן כאשר הוא נופל בין הכיסאות של הרשויות האחרות, או כשמדובר במקרה מיוחד שיש בו נסיבות מקלות. אפשר לחשוב גם על תפקידים פוליטיים,

תחל שנה בתפילה וברכה...

הורים, מנהלים, מחנכים, מורים, ובעיקר, תלמידים יקרים ואהובים!
על כולנו אנו מתפללים ומייחלים
היה נא, ה', מצליח דרכנו אשר אנחנו הולכים...
יגדלו נא בנינו ובנותינו
בשמחה, אהבה, לימוד, התקדמות ויצירה
ויהיו מעוטרים במידות טובות,
באהבת ה', התורה, העם, הארץ והמדינה.

הרשת מברכת ומחבקת את מוסדותינו החדשים

- ✓ אולפנת צביה הר ברכה - בראשות עירית מריליוס
- ✓ ישיבת צביה כרמי קטיף - בראשות הרב רענן זהבי
- ✓ בתי הספר מעלה התורה בניס ובנות במעלה אדומים - בראשות הרב יוסי פרקש, הרב יחיאל גוטוירט ואיילת כהן

המצטרפים בשנה זו למשפחת נעם-צביה

הוקרה והצדעה לבתי החינוך שלנו

שהצטרפו השנה

לרשימת בתי הספר המצטיינים בישראל בהישגיהם הערכיים:

- ✓ אולפנת צביה אשקלון - הרב ינון בן דוד
- ✓ אולפנת צביה בני ברק - שרית כהנא
- ✓ אולפנת צביה בת ים - הרב ידידיה זיו
- ✓ אולפנת צביה הרצליה - הרב ברוך פריזן
- ✓ ישיבת נעם ירושלים - הרב שמחה ויסמן והרב אורי ביר
- ✓ אולפנת צביה חפץ חיים - הרב דוד הורוביץ
- ✓ אולפנת צביה יצריתת ירושלים - אורית בלך
- ✓ אולפנת צביה עפולה - הרב שלומי פלם

ויהי נעם ה' אלוקינו עלינו

ניקי פרידמן
מנכ"ל

הרב שמחה ויסמן
ראש הרשת

הרב איתן איזמן
יו"ר הנהלת נעם

הרב י. איסר קלונסקי
יו"ר הנהלת צביה

